

Lyckas med lammens bete

Foto: Anna Gry Erlandsson

Lyckas med lammens bete!

Text: Sten Sundås

Bra bete i tillräcklig mängd och med en god beteshygien är grunderna för att få lamm att växa bra. Det låter inte så svårt och behöver inte vara svårt – ändå lyckas det inte alltid. Varje gård har sina förutsättningar med klimat, jordmån och årsmån. För dig som är lammproducent gäller det att göra de anpassningar som krävs för att få lammen klara. Här kan du få inspiration till bättre betesdrift.

Lamm kan växa bra på bete

På bra beten och med högmjölkanande tackor kan lammen växa drygt 3 kg per vecka under försommaren. Betet håller hög kvalitet och lammen får 1,5–2 liter mjölk per dag från tackan. Om du kan upprätthålla detta kan lammen nå slaktmognad på knappt 4 månader. Lamm har en snabb utveckling till idisslare och utnyttjar bete bra redan efter ett par månader.

Tackorna måste prestera bra mjölkproduktion. Energiförbehovet är cirka 3 gånger högre för tackor som mjölkar än för tackor utan lamm. Jämfört med mjölkkor så motsvarar prestationen 20–25 kg mjölk per dag. I kullar med mer än 2 lamm hänger det på hur bra tackan klarar att få alla lamm att hänga med. Väg lammen så kan du tidigt indentifiera vilka lamm som växer sämre och göra en särskild insats för dessa.

På sensommaren kan det vara svårt att få lammen att växa mer än 1 kg per vecka. Då har lammen inget eller litet stöd av tackan, betet har lägre energiinnehåll och högre vatteninnehåll. Om fåren har utnyttjat betet tidigare under säsongen så kan även parasiter inverka.

Är betet lämpligt för lamm?

Ger de betesmarker som är tillgängliga tillräckligt bra foder för tackor med lamm? Om det varje år är svårt att få lammen slaktfärdiga bör du fundera över om markerna är lämpliga. En del besättningar exempelvis på Öland har inte längre tackor med lamm på alvarbeten. Lammuppfödningen sker då på stall och markerna betas endast av tackor utan lamm.

Rätt tid för lamning?

Idealiskt är att fårbesättningens behov av foder av hög kvalitet och i stor kvantitet sammanfaller med när betet är som bäst. Om det är svårt att få lammen färdiga på hösten kan det vara värt att prova med att tidigarelägga lamningen några veckor. En något längre period med tackor och lamm på stall medför att lammen är större vid betessläpp och utnyttjar betet bättre.

Så planerar många i norra Sverige där betesperioden är kort, men planen kan kanske användas exempelvis även i sydöstra Sverige där torkan kan ge likartade problem. Tidigare slakt innebär att perioden med många lamm på bete blir kortare vilket har god inverkan på beteshygien senare under säsongen.

← Höstbete på fuktiga betesmarker är inget för lamm. Foto: Sten Sundås

CHECKLISTA

- Finns parasitfria beten i tillräcklig mängd?
- Finns möjlighet till tidig slakt av snabbvuxna lamm?
- Kan fällindelningen av betesmarken förbättras?
- Finns beredskap för betesbrist?
- Finns vatten, mineraler och salt lättillgängligt för alla tackor?

Ölands alvar är bättre för nöt än för får. Foto: Sten Sundås

Betesbrist på Gotland juli 2009. Tur att lammen är slaktfärdiga!
Foto: Sten Sundås

Beteshygien mot parasiter

Får och andra betesdjur är värdar för parasiter som lever i mag-tarmkanal eller andra organ. Djur som har mycket parasiter har i regel sämre hälsa och tillväxt. Bästa motmedlet är att ha system för betesdrift som förhindrar parasiterna att påverka djuren. Vuxna djur blir immuna och kan stå emot bra, lammen får immunitet först efter cirka 6 månader och större delen av uppfödningen är under en period då lammen är känsliga. Vid nötköttproduktion på bete sker denna till stor del med äldre djur som har egen immunitet. Grundregeln för ekologisk lammproduktion är att lammen inte ska nyttja beten som det varit får på under föregående år.

Inför betessläpp

Tackor i god kondition, med lagom hull, och som haft bra utfodring under stallperioden har förutsättningar att mjölka bra på betet. Hullet är reservenergi som tackan utnyttjar under de första månaderna efter lamning. Lamm som haft lammkammare med eget vatten, grovfoder och smakprov av kraftfoder blir bättre på att konsumera annat än mjölk vilket ger ett plus på betet.

Ta träckprov på tackorna för kontroll av parasitbörda före betessläppning! Skicka provet till laboratorium. Där tolkas resultatet av veterinär med expertkompetens. En avmaskning som görs på rekommendation efter träckanalys är förenligt med reglerna för ekologisk produktion.

Om möjligt, gör övergången från stallutfodring till bete stegvis genom att tillskottsutfodra med ensilage under 2–3 veckor. Då utnyttjas det första näringsrika betet bäst.

Styr betetrycket!

Ett sätt att förbättra betesutnyttjandet är att ha en fällindelning som tvingar fåren att beta över hela ytan. På en del beten och då särskilt naturliga betesmarker finns som regel delar som är särskilt uppskattade och som betas hårt samtidigt som andra ytor betas mindre. Ojämn avbetning ger sämre betestillgång sett över hela säsongen. I sådana fall kan du tvinga fram ett bättre utnyttjande av hela ytan genom att hindra bete av favoritytorna under de första veckorna på betet. Placeringen av

vatten, salt och mineralfoder kan i viss mån styra hur fåren betar.

Svagt betestryck på naturbetesmarker ger med åren sämre bete och leder till igenväxning. Något enstaka år kan lågt betestryck fungera men inte över längre tid. På naturbetesmarker med miljöersättningar ska betestrycket vanligtvis vara högt. För att lammen ska växa bra på naturbete krävs vallåterväxt eller andra åkermarksbeten i betesrotationen.

Växla betesdjur!

Ett sätt att skapa bättre bete och beteshygien för fåren är att beta med nötkreatur eller häst vart annat år. På många naturbetesmarker är bete med andra djurslag den enda möjliga åtgärden för att förbättra beteshygien. Nötkreatur och häst betar på annat sätt vilket förbättrar betet. Att hålla nöt och får tillsammans är bra för betes kvaliteten men motverkar inte parasiterna på samma sätt som när djuren betar årsvis var för sig. Ett annat skäl till att hålla djurslagen var för sig är att anordningar för vatten och mineralfoder bör vara anpassat till respektive djurslag. Nötkreatur och får har olika behov vad gäller sammansättning av mineralfoder.

Samverka med andra djurhållare om det inte går att hålla flera djurslag på den egna gården. Ekologiska får kan beta samma marker som konventionella nötkreatur utan att bryta mot regler för ekologisk produktion om marken är ekologiskt certifierad. Uppfödning av mjölkkrasstutar är en bra kombination med får. Stutar betar bra och är lätthanterliga.

Hästar kan hjälpa till med att beta naturbetesmarker. Ett problem är att hästägare mycket gärna vill ha sina hästar nära till hands för hantering och ridning vilket ofta blir styrande vid val av fålla.

Växla slåtter och bete!

Mark som kan användas växelvis till slåtter och bete ger stora fördelar. Bete vart annat år och slåtter däremellan ger god beteshygien. Normalt brukar det gå åt något mer areal till bete än till skörd av vintergrovfoder. Räkna med cirka 60 procent bete och 40 procent slåtterareal.

Vallar med växling mellan slåtter och bete blir med åren lite annorlunda jämfört med rena slåttervallar, tätare och mer finbladiga. Skörden blir lite lägre än med rena slåttervallar men den finare strukturen uppskattas av tackorna. Om vallarna ska gödslas gör du det på våren under slåtteråret eller på hösten efter avslutad betessäsong.

Putsa beten

En perfekt balans mellan betande djur och grässets tillväxt uppnås sällan. Om fåren inte hinner beta av i den takt det växer behöver du putsa. Gräs som går i ax har ett lågt näringsvärde och bildar färre nya skott. Det skuggar sig självt vilket ger dålig återväxt. Putsa gärna fållan någon dag innan djuren flyttas och om det är bra väder blir putset uppskattat foder. Fåren äter gärna nässlor något dygn efter avslagning. Om du kan skörda delar av de marker som är tänkt till bete under försommaren minskar det behovet av putsning under resten av säsongen.

Tillskottsutfodra

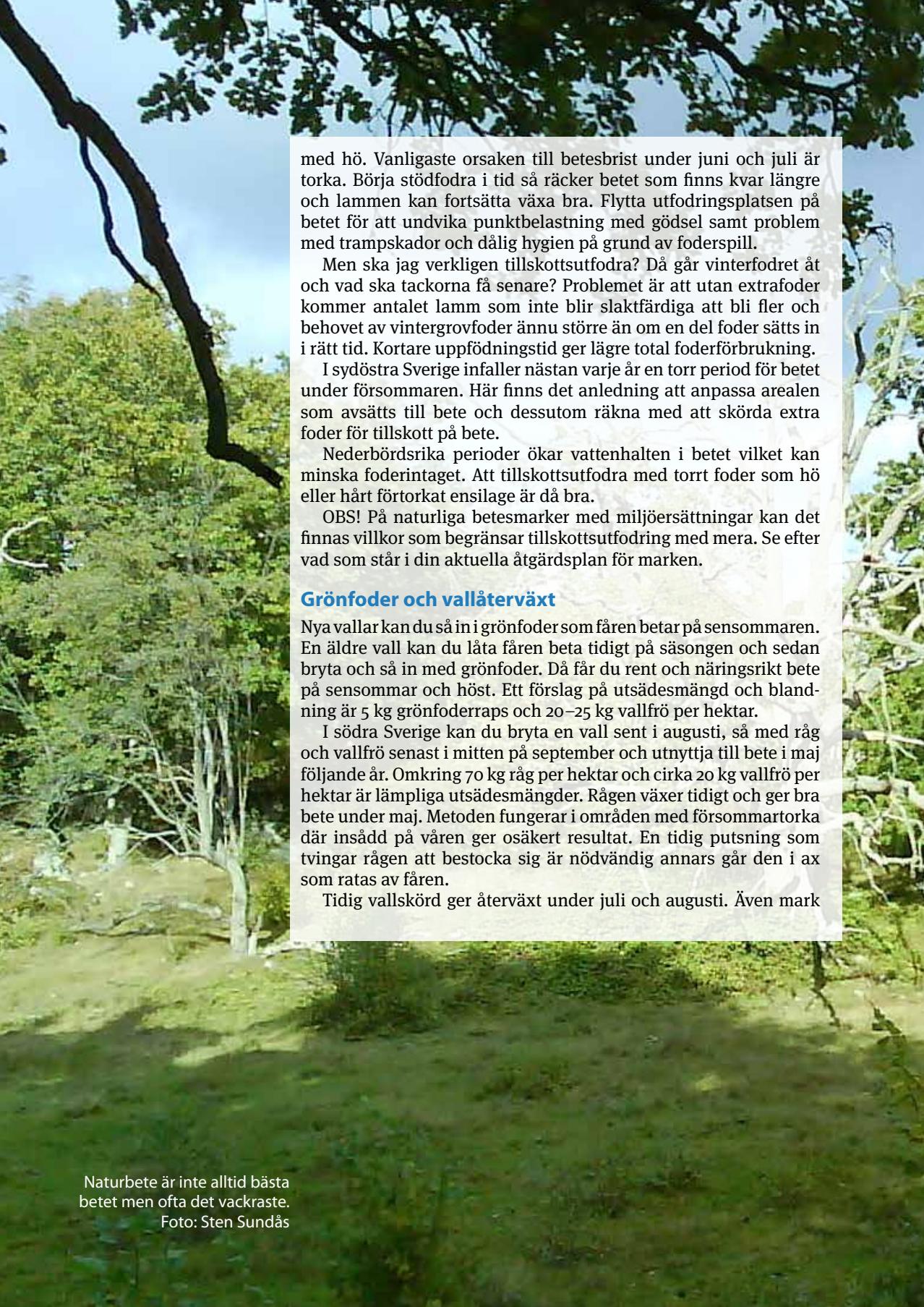
Om betestillväxten inte räcker gäller det att tillskottsutfodra, gärna

Växelbete med nötkreatur ger bra beteshygien och fina kalvar. Foto : Sten Sundås

Ensilaget till vänster är från vall som även används till bete. Får föredrar den finare strukturen och du får mindre spill på foderbordet. Foto: Sten Sundås

med hö. Vanligaste orsaken till betesbrist under juni och juli är torka. Börja stödfodra i tid så räcker betet som finns kvar längre och lammen kan fortsätta växa bra. Flytta utfodringsplatsen på betet för att undvika punktbelastning med gödsel samt problem med trampskador och dålig hygien på grund av foderspill.

Men ska jag verkligen tillskottsutfodra? Då går vinterfodret åt och vad ska tackorna få senare? Problemet är att utan extrafoder kommer antalet lamm som inte blir slaktfärdiga att bli fler och behovet av vintergrovfoder ännu större än om en del foder sätts in i rätt tid. Kortare uppfödningstid ger lägre total foderförbrukning.

I sydöstra Sverige infaller nästan varje år en torr period för betet under försommaren. Här finns det anledning att anpassa arealen som avsätts till bete och dessutom räkna med att skörda extra foder för tillskott på bete.

Nederbördsrika perioder ökar vattenhalten i betet vilket kan minska foderintaget. Att tillskottsutfodra med torrt foder som hö eller hårt förtorkat ensilage är då bra.

OBS! På naturliga betesmarker med miljöersättningar kan det finnas villkor som begränsar tillskottsutfodring med mera. Se efter vad som står i din aktuella åtgärdsplan för marken.

Grönfoder och vallåterväxt

Nya vallar kan du så in i grönfoder som fåren betar på sensommaren. En äldre vall kan du låta fåren beta tidigt på säsongen och sedan bryta och så in med grönfoder. Då får du rent och näringsrikt bete på sensommar och höst. Ett förslag på utsädesmängd och blandning är 5 kg grönfoderraps och 20–25 kg vallfrö per hektar.

I södra Sverige kan du bryta en vall sent i augusti, så med råg och vallfrö senast i mitten på september och utnyttja till bete i maj följande år. Omkring 70 kg råg per hektar och cirka 20 kg vallfrö per hektar är lämpliga utsädesmängder. Rågen växer tidigt och ger bra bete under maj. Metoden fungerar i områden med försommartorka där insädd på våren ger osäkert resultat. En tidig putsning som tvingar rågen att bestocka sig är nödvändig annars går den i ax som ratas av fåren.

Tidig vallskörd ger återväxt under juli och augusti. Även mark

som fåren betat föregående år kan utnyttjas efter grovfoderskörd. Uppehållet från får blir kortare men tillräckligt för att erbjuda bra beteshygien.

Grönfoderodling enligt ovan är ett alternativ för att få betet att räckta till i slutet av säsongen. Om du flyttar fåren från hårt nedbetat bete till en frodig återväxt eller grönfoder finns risk för magstörning, ibland även gasbrand. Utfodra fåren med hö eller förtorkat ensilage så att de är så mätta som möjligt innan de flyttas. Om möjligt, stripbeta. Vaccination mot gasbrand kan i vissa lägen vara nödvändigt, hör med din veterinär om du tror att det kan finnas problem i besättningen.

Skilja ifrån eller inte?

Om betestillgången är god och lammen snabbt når slaktvikt separerar du lammen från tackan då lammet går till slakt. Att skilja ifrån blir då onödigt stress för både tacka och lamm och merarbete för dig. Vid begränsad betestillgång är det däremot ofta effektivt att sätta lammen på det bästa betet eventuellt med tillskottsfoder. Tackorna kan då beta fälltor med sämre beteshygien och beteskvalitet.

Väg lamm!

Börja väga lamm i god tid! Lamm, särskilt bagglamm, som växer bra på försommaren skickas till slakt tidigt. Slakterierna tar ofta mindre grupper av slaktlamm under sommaren. Kombinera alltid vägningen med att bedöma hullet. Då visar det sig vilka lamm som inte växer bra och som kan kräva extra omsorg. Lamm som är efter i tillväxt har ofta mödrar med juverproblem eller liknande. Dessa lamm kan vinna på att avvänjas, ges tillgång till återväxtbete och en mindre giva av kraftfoder.

Följ upp tackorna!

En del lamm har sämre förutsättningar då tackans mjölkproduktion inte räcker till. Följ upp tackornas juver i samband med klippning eller när tackan är sinlagd. Gallra tackor med knölar eller tydliga ojämnheter i juvret – behåll inte tveksamma fall! Granska särskilt tackor med ojämna kullar där skillnaden mellan störst och minst är stor.

Läs mer om lamm och bete

Starta eko – lamm. Jordbruksinformation 22, Jordbruksverket 2011.
Birgit Fag, HS i Jönköping.

Friska får. Jordbruksinformation 12, Jordbruksverket 2011.
Av Åsa Lindqvist, Karin Granström och Kalle Hammarberg.

Får på bete. Jordbruksinformation 12, Jordbruksverket 2006.
Lisbeth Rudby-Martin.

Svenska Djurhälsovården, www.svdhv.org

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025
JO14:8

